

KNİHOVNÍ ŘÁD VE SVĚTLE PŘESTUPKOVÉHO A TRESTNÍHO ZÁKONA

Aleš Pejchal, Advokátní kancelář Pejchal a spol., Praha

Když mě pan ředitel Národní knihovny Vlastimil Ježek požádal, abych zpracoval téma „Jak na neslušné návštěvníky knihoven“, možná sám netušil, že otevírá pole pro především právně filozofickou a také ústavněprávní úvahu a že je to oblast nesmírně křehká a citlivá. Možná mu krivdím a on tuto otázku položil právě s vědomím, že odpověď bude složitá a nikdy neúplná. Přitom jde zdánlivě o banalitu typu „Když někdo počmárá nebo poťrhá knížku, tak ho příště do knihovny prostě nepustím“. Jak to tedy je?

Především si musíme uvědomit, že většina knihovnických řádů vydaných provozovateli knihoven, které poskytují veřejné knihovnické a informační služby, byla vydána nikoli za účinnosti zákona č. 257/2001 Sb. o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovního zákona), ale ještě za účinnosti zákona č. 53/1959 Sb. o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon). Tento zákon si příliš nelámal hlavu přístupem veřejnosti k informacím, neboť s ohledem na dobu svého vzniku, měl úkoly zcela jiné. V prakticky nezměněné podobě (novela daná zák. č. 425/1990 Sb. se podstaty zákona vůbec nedotkla) až do 1.ledna 2002 tento zákon platně hlásal, že *„Posláním knihoven, důležitého a účinného masového činitele socialistické výchovy, je přispívat k všestrannému vzdělání pracujících v duchu vědeckého světového názoru a pomáhat při zvyšování jejich politické, kulturní a odborné úrovně; zvláště pak přispívat k rozvoji vědy a techniky, k šíření jejich poznatků a poskytovat pomoc při řešení politických i hospodářských úkolů a při rozvíjení tvůrčí iniciativy lidu v boji za vítězství socialismu.“* Byť od 8.února 1991 byla v účinnosti Listina základních práv a svobod, která v čl.17 odst.1. říká: *„Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.“*, a v odst.4. téhož článku dodává : *„Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.“*, zákon č. 53/1959 Sb. se, jak otázkou práva na informace, tak omezením práva vyhledávat informace, vůbec nezabýval. Ani zákon č.106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím ve vztahu k ochraně knihovního fondu či k ochraně pracovníků a návštěvníků veřej-

ných knihoven před úzkou skupinkou oněch neslušných spoluobčanů nic nepřinesl.

Přes tento chatrný zákonný rámec, který zde platil po celá léta devadesátá, i na počátku třetího tisíciletí, byly vydávány knihovní řády, doposud užívané, které otázku omezení práva vyhledávat informace řešily, dle mého názoru, však nezákonně a v rozporu s ústavním pořádkem této země. Dovolím si například citovat z doposud platného knihovního řádu Národní knihovny (takovéto ustanovení však není a nebylo ojedinělé). Čl.6. odst.1. uvádí: „*Čtenáři jsou povinni řídit se Knihovním řádem a zachovávat pokyny pracovníků knihovny. Musí se podrobit stanoveným kontrolním opatřením, která jsou potřebná pro udržení pořádku a ochrany majetku knihovny. Jsou povinni zachovávat ve všech prostorách knihovny klid a pořádek.*“ A následný odstavec 2. téhož článku: „*Jestliže čtenář nedodrží toto opatření, může být dočasně nebo trvale zbaven práva používat služby Národní knihovny ČR. Tím není zbaven povinnosti nahradit způsobenou škodu ani odpovědnosti podle platných předpisů.*“

Tedy, pro jakékoli nedodržení „*opatření potřebných pro udržení pořádku a ochrany majetku knihovny*“ může být kterýkoli návštěvník Národní knihovny dočasně či dokonce trvale (na doživotí?) „*zbaven práva používat služby Národní knihovny ČR*“, ptám se ? Také jinak řečeno, trvale zbaven práva vyhledávat informace, jejichž zdroj je uložen pouze a jenom v Národní knihovně, ptám se opětovně? Kdo asi rozhodne a v jaké formě, písemně, ústně? Bude toto rozhodnutí přezkoumatelné správním orgánem či soudem? Knihovní řád Národní knihovny odpověď nedává. Přitom může jít o trvalé omezení práva chráněného Listinou základních práv a svobod. A čl. 36 odst. 2 Listiny nám říká: „*Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.*“ Jak z téhle šlamastiky ven. Copak zde není účinná a přitom ústavně konformní a zákonná ochrana před těmi, kteří ničí knižní fond či brání svojí neukázněností uplatňovat právo vyhledávat informace ostatním? Kde nám vlastně začíná a kde končí demokratický právní systém a ochrana základních práv a svobod? Pojdme se pokusit najít alespoň trochu uspokojivou odpověď.

Platný zákon č. 257/2001 Sb. v § 2 písm.a) knihovnu definuje jako „*zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby...*“ Provozovatelem knihovny je pak podle § 2 písm. i) zák. č. 257/2001 Sb. „*fyzická nebo právnická osoba, která svým jménem v knihovně poskytuje veřejné knihovnické a informační služby.*“ A provozovatel knihovny je podle § 4 odst. 6 zák. č.

257/2001 Sb. „*povinen zajistit rovný přístup všem k veřejným knihovnickým a informačním službám a dalším službám poskytovaným knihovnou.*“ Ten-
týž provozovatel ve smyslu § 4 odst. 7 zák. č. 257/2001 Sb. „*vydá knihovní
řád, v němž stanoví podrobnosti poskytování knihovnických a informačních
služeb.*“

Samozřejmě, že v celém zákoně není ani slovíčko o zlotřilých návštěv-
nících knihoven, o případném správním či jiném řízení s nimi a o sankcích.
Celkem správně. Od toho tu máme především zákon č. 200/1990 Sb.
o přestupcích a trestní zákon.

Pokud jde o přestupky proti veřejnému pořádku, dovedu si představit,
že návštěvník knihovny se může dopustit přestupků ve smyslu § 47 odst.1
písm.c) zák.č. 200/1990 tím, že „*vzbudí veřejné pohoršení*“, nebo písm.d)
tím, že „*znečistí veřejně přístupný objekt*“, nebo písm. f) tím, že „*poruší
podmínky uložené na ochranu veřejného pořádku při konání kulturního
podniku*“, nebo pod písm.g) tím, že „*poškodí nebo neoprávněně zabere
veřejně přístupný objekt nebo veřejně prospěšné zařízení.*“

K definici druhu přestupku proti veřejnému pořádku uvedené pod
písm.f) bych chtěl dodat, že se domnívám, že každodenní provoz ve veřejné
knihovně lze v širším slova smyslu vyložit i jako pořádání kulturního pod-
niku a podmínky uložené na ochranu veřejného pořádku mohou být obsa-
ženy právě v knihovním řádu. Tyto podmínky stanoví provozovatel
knihovny s tím, že je zapotřebí zdůraznit, že pojem „*veřejný pořádek*“
představuje souhrn pravidel chování na veřejnosti, jenž tvoří nejen pravidla
obsažená v právních normách, ale i pravidla chování, která nejsou právně
vyjádřena, ale jejichž zachovávání je podle obecného názoru a přesvědčení
nezbytnou podmínkou klidného a spořádaného společenského soužití a ve
veřejném zájmu.

Dále se může v rámci návštěvy knihovny návštěvník např. dopustit pře-
stupku proti občanskému soužití ve smyslu § 49 odst. 1 písm. c) zák. č.
200/1990 Sb. tím, že „*úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním
újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, schválnostmi nebo jiným
hrubým jednáním*“. Rovněž neobvyklý by nebyl přestupek proti majetku
především ve smyslu § 50 odst.1.písm. a), spáchaný tím, že návštěvník
knihovny „*úmyslně způsobí škodu na cizím majetku krádeží, zpronevěrou,
podvodem nebo zničením či poškozením věci z takového majetku, nebo se
o takové jednání pokusí.*“

Není asi nutné stejně podrobně probírat jednotlivá ustanovení trestního
zákona, je celkem lehce představitelné vybavit si trestné činy krádeže, po-
škozování cizí věci či úmyslné ublížení na zdraví, abych vyjmenoval ales-
poň ty skutkové podstaty trestných činů, které se nejvíce nabízejí.

Proč se tolik zabývat přestupkovým či trestním řádem ve vztahu k provozu knihovny? Inu zakázat někomu přístup do knihovny v rámci knihovního řádu, zakázat právo chráněné nejen zákonem, ale, jak již výše uvedeno, i Listinou, je věc nad míru ošemetná. Návštěvník knihovny postižený oním zákazem (sice nevím jakým konkrétním způsobem vydaným, ale fakticky asi dodržovaným) by se mohl, dle mého názoru, nejen obrátit s ústavní stížností na Ústavní soud, že ve smyslu § 72 odst.1 písm. a) zák. č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu „jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno jeho základní právo nebo svoboda zaručená ústavním pořádkem“, ale především by se mohl dožadovat případné náhrady škody vzniklé nesprávným úředním postupem podle § 13 zák. č. 82/1998 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. A obávám se, že by mohl i uspět, neboť neshledávám jakoukoli pravomoc, zákonem mu danou, provozovatele knihovny posuzovat a rozhodovat o tom, které jednání návštěvníka knihovny je či není v souladu se zákonem či s ustanoveními, byť jím na základě zákonného zmocnění vydaného, knihovního řádu. Ostatně např. Národní knihovna si je této skutečnosti plně vědoma a např. v čl. 29 odst. 2. Knihovního řádu je mimo jiné uvedeno: „*Nezávisle na vymáhání poplatku z prodlení vymáhá knihovna upomínkami vrácení děl půjčených mimo budouvu. Po čtyřech bezvýsledných upomínkách (z nichž poslední je doporučený dopis ředitele Národní knihovny ČR) následuje vymáhání právní cestou.*“

Z výše uvedeného je zřejmé, že „zbavení práva používat služeb knihovny“, ať již trvale či dočasně, pokud jde o knihovnu veřejnou, nemá bez dalšího jakékoli místo v demokratickém právním řádu. Co by mohlo (zdůrazňuji ono mohlo, neboť půjde o návrh veskrze hraniční a toliko názor autora) být oním dalším? Především právo vyhledávat informace není právem zcela bezbřehým a dle čl.17 odst. 3 Listiny, jak již výše uvedeno, lze je omezit zákonem za podmínek v Listině uvedených. A zákon č. 257/2001 Sb. ukládá provozovateli knihovny mimo jiné ve svém § 18 písm.b) povinnost zajistit „ochranu knihovního fondu před odcizením a poškozením, zejména ochránit jej před nepříznivými vlivy prostředí...“, což je ustanovení především preventivního charakteru, které provozovateli knihovny dává relativně širokou volnost pro výběr vhodných prostředků na zajištění této prevence.

Dovedu si tedy představit, že se v souvislosti s plněním této preventivní povinnosti může v knihovním řádu objevit ustanovení o tom, že ten, kdo byl seznán vinným spácháním přestupku či trestného činu směřujícímu proti majetku knihovny, především pak oproti knihovnímu fondu, anebo v souvislosti s návštěvou knihovny spáchal přestupek či trestný čin v jejich

prostorách, a byl za tato jednání pravomocně odsouzen, nesmí z preventivních (zákonných) důvodů po určitou dobu používat služeb knihovny. S ohledem na minulé chování v knihovně či vůči majetku knihovny je zde latentní hrozba ohrožení knihovního fondu. A dovedu si představit i databázi takto potrestaných návštěvníků knihovny, která bude opět z preventivních důvodů přístupná i všem ostatním knihovnám poskytujícím veřejné knihovnické a informační služby. V tomto opatření bych viděl ono zákonné omezení výkonu práva vyhledávat informace nezbytné v demokratické společnosti pro ochranu práv a svobod druhých. Neboť škodami vzniklými na knihovním fondu trpí každý, kdo chce svobodně uplatnit své právo vyhledávat informace. Jak jsem však již výše naznačil, jde o stanovisko více méně hraniční a je otázkou, jak by se k takto řešené problematice v případě sporu postavily soudy, především pak Ústavní soud. Odpověď může přinést jenom praxe.

Závěrem bych rád uvedl, že tato úvaha si neklade za cíl kritizovat stávající knihovní řády, a už vůbec ne Knihovní řád Národní knihovny, přijatý v srpnu 1999. Velmi rozumím upřímné snaze provozovatelů knihoven co nejdůsledněji chránit majetek knihoven a především knižní fond. Leč každé lidské chování a mezilidské vztahy mají své určité meze, pokud se ocitají na poli, které je vymezeno zákonem, v daném případě dokonce ústavním pořádkem. Jde tedy o to onu upřímnou snahu legalizovat, dát jí zákonný rámec a o věci přemýšlet a diskutovat. Pevně věřím, že v takovéto diskusi někdo další bude mít daleko lepší a rozumnější nápad, než je ten, který jsem si dovolil uvést, a o kterém si myslím, že při troše dobré vůle by mohl být seznán ústavně i zákonně konformním.